
ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΜΙΑ ΑΓΝΩΣΤΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΩΝ ΑΝΑΚΡΕΟΝΤΕΙΩΝ ΩΔΩΝ

Ένα χειρόγραφο (χαρτί, 8×5, φφ. 30, στ. 24-29) με τὸν τίτλο Ἐνακρέοντος Τῆϊου Μέλη Ἐρωτικά τε καὶ Συμποσιακά βρίσκεται στὴ Γεννάδειο Βιβλιοθήκη τῶν Ἀθηνῶν (ἀρ. χφ Γενν. 31).¹

Στὸ φ. 1 ὑπάρχει ἡ σημείωση *Alex. Boswel Edr. 1725*, στὸ φ. 2 μία ἐπικολλημένη χαλκογραφία ποὺ παριστάνει τὴν Κυβέλη μετὰ τὴν σημείωση *Atty's Cybeles Amasius od. 13 ex Dactylothea Benedicti*, στὸ φ. 3ν ἕνα ἐγχρωμο σκίτσο τοῦ Ἐνακρέοντα μετὰ τὴν ἐπιγραφή *ΑΝΑΚΡΕΩΝ ΤΗΙΟΣ ΗΔΑΥΜΕΛΗ*, στὸ φ. 4 μία ὀλοσέλιδη χαλκογραφία ποὺ ἀπεικονίζει Πάνα καὶ Νύμφη, ἐνῶ στὸ φ. 5 ὁ τίτλος τῆς συλλογῆς: Ἐνακρέοντος Τῆϊου Μέλη Ἐρωτικά τε καὶ Συμποσιακά, μία σφραγίδα ποὺ παριστάνει πτηνὸ καὶ φέρει κυκλικὰ τὴν ἐπιγραφή *VRAVE FOI* καὶ τέλος ἡ σημείωση *Script. manu Rob. Hunter linguae Graecae Pr.* Ἀκολουθεῖ ἡ συλλογὴ τῶν μελῶν (φφ. 6-27ν).

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν σημείωση στὸ φ. 5 ἡ συλλογὴ ἔχει γραφεῖ ἀπὸ τὸν Robert Hunter, καθηγητὴ Ἑλληνικῶν στὰ μέσα τοῦ 18ου αἰ. στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Ἐδιμβούργου (βλ. M. L. Clarke, *Greek Studies in England 1700-1830*, Κέιμπριτζ: University Press 1945, σσ. 42, 44· τοῦ ἰδίου, *Classical Education in Britain 1500-1900*, Κέιμπριτζ, University Press, 1959, σ. 144). Περιέχει 64 (ξδ') μέλη, ὅλα Ἐνακρέοντια – ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νστ' (φ. 25ν), νζ' (φ. 26), νη' (φ. 26), νθ' (φ. 26ν) καὶ ξδ' (φ. 27ν) ποὺ εἶναι τοῦ Ἐνακρέοντα (395 PMG, 356 PMG, 348 PMG, 417 PMG καὶ 357 PMG ἀντίστοιχα). Πρέπει νὰ γράφτηκε πρὶν ἀπὸ τὸ 1725, ὅπως ὑποδεικνύει ἡ σημείωση στὸ φ. 1. Ἡ γραφὴ εἶναι κομψὴ καὶ μικροσκοπικὴ.

Τὸ φ. 28ν περιέχει μία ὠδὴ ἀποτελούμενη ἀπὸ 23 ἑλληνικοὺς στίχους μετὰ τὸν τίτλο Ἐνακρέοντος εἰς τὰ ἑαυτοῦ μέλη. Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ὑπογραφή στὸ τέλος τῆς ὠδῆς (φ. 28ν) *Posuit Alexander Boswel L. B. 1729 et scripsit Auchinleci 1736*, αὐτοὶ οἱ στίχοι ἔχουν προστεθεῖ μετὰ τὸ χέρι τοῦ Boswel. Δηλαδή, τὸ χειρόγραφο τοῦ Hunter βιβλιοδετήθηκε ἀργότερα (περίπου τὸ 1740, μᾶλλον στὴ Σκωτία) γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Alexander Boswel.²

1. Ἡ περιγραφή τοῦ χφ ἔχει γίνεαι ἀπὸ τὴν Μ. Καλατζή στὸ *Ταξίδι στὸν κόσμον τῶν χειρογράφων. Κατάλογος Ἐκθεσῆς Χειρογράφων Γενναδείου Βιβλιοθήκης* (συντονισμός - ἐπιμέλεια: Μ. Πολίτη - Ε. Παππᾶ), Ἀθήνα 2004, σσ. 65-66.

2. Πρόκειται γιὰ κομφοτέχνημα βιβλιοδεσίας (πρβ. περιγραφή Μ. Καλατζή, ἔ.α., σ. 65:

Τὰ φφ. 29 καὶ 30 εἶναι κενά.

Ὁ Hunter ἀκολούθησε μία παλαιότερη ἔκδοση. Ἡ ὑπόθεσή μου, ὅτι ἡ ἔκδοση πρέπει νὰ τοῦ ἦταν οικεία (δηλ. νὰ προερχόταν ἀπὸ τὸν ἀγγλικὸ κῶρο) καὶ νὰ ἐθεωρεῖτο καλή, ἐπαληθεύτηκε.

Στὴ Γεννάδειο Βιβλιοθήκη εἶχα τὴ δυνατότητα νὰ ἀντιπαραβάλλω τὸ χειρόγραφό του μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ H. Stephanus, *Ἀνακρέοντος Τηίου μέλη. Anacreontis Teii Odae ab H. St. luce et Latinitate nunc primum donatae*, Lutetiae 1554 (ed. princeps), τὴν ἔκδοση τοῦ J. Barnes, *Anacreon Teius poeta lyricus*, Cantabrigiae 1705 καὶ τὴν ἔκδοση τοῦ W. Baxter, *Ἀνακρέοντος Τηίου μέλη... notasque cum nova interpretatione literali adjecit W. B.*, Londinii ed. altera 1710 (τὴν πρώτη ἔκδοση τοῦ Baxter [1695] δὲν εἶχα τὴ δυνατότητα νὰ δῶ). Ἡ ἀντιπαραβολὴ ἀπέδειξε ὅτι ὁ Hunter ἀντέγραψε τὴν ἔκδοση τοῦ Barnes. Συγκεκριμένα:

<i>Hunter</i>	<i>Barnes</i>	<i>ed. princeps</i>	<i>Baxter</i>
εἰς ῥόδον ε' (= 44 West), φφ. 7v-8 στ. 5 πίνωμεν	πίνωμεν	πίνωμεν	πίνωμεν
κῶμος στ' (= 43 West), φ. 8rv στ. 11 λιγείαν ὀμφήν	λιγείαν ὀμφήν	λίγειαν ὀμφάν	λίγειαν ὀμφάν
εἰς ἔρωτα ζ' (= 31 West), φ. 8v στ. 2 βαδίζοντ'	βαδίζοντ'	βαδίζων	βαδίζων
εἰς περιστεράν θ' (= 15 West), φ. 9rv στ. 14 διηκονῶ	διηκονῶ	διακονῶ	διακονῶ
εἰς ἔρωτα κήρινον ι' (= 11 West), φφ. 9v-10 στ. 10 συνοικῆν	συνοικῆν	συνοικεῖν	συνοικεῖν
εἰς χελιδόνα ιβ' (= 10 West), φ. 10v στ. 2 τί κωτίλη χελιδών;	τί, κωτίλη χελιδών;	τί σοι λάλη χελιδών;	τί σοι, λάλη χελιδών;

«Στάχωση νεωτερική, ἀπὸ δέρμα βυσσινί: ὀρθογώνιο πλαίσιο σχηματιζόμενο ἀπὸ χρυσό-τυπες σφραγίδες: ἀνθέμια καὶ ἰδιότυπο σχέδιο μὲ συνδυασμὸ καρδιάς, τόξου καὶ δύο σπαθίων... Χρυσοτυπία καὶ στὴ ράχη, ὅπου σημειώνεται: ANAKREON. Ἡ κοπὴ τῶν φύλλων χρυσή»).

<i>Hunter</i>	<i>Barnes</i>	<i>ed. princeps</i>	<i>Baxter</i>
<i>εἰς τὸ αὐτό ιη' (= 5 West), φ. 12rv</i> στ. 1 καλλιτέχνα μοι τόρευσον στ. 6 τερπνὸν πότον ποιεῖ μοι	καλλιτέχνα, μοι τόρευσον τερπνὸν πότον ποιεῖ μοι	καλὴ τέχνα τόρευσον ποτὸν ποιεῖ μοι τερπνόν	καλὴ τέχνα, τόρευσον πότον ποιεῖ μοι τερπνόν
<i>εἰς ἑαυτὸν κα' (= 18.1-9 West), φ. 13</i> στ. 9 σκεπάσσω	σκεπάσσω	σκεπάζω	σκεπάζω
<i>εἰς ἑαυτὸν κδ' (= 40 West), φφ. 13v -14</i> στ. 3 χρόνον, ὃς παρῆλθεν, ἔγνω στ. 5 μέθες οὖν με, φροντὶ δεινὴ	χρόνον, ὃς παρῆλθεν, ἔγνω μέθες οὖν με, Φροντὶ δεινὴ	χρόνον ἔγνω ὃν παρῆλθον μέθετέ με φροντίδες	χρόνον ἔγνω ὃν παρῆλθον μέθετέ με, αἱ φροντίδες
<i>εἰς ἑαυτὸν κε' (= 45 West), φ. 14</i> στ. 5 θάνοιμι κἄν μελήσας	θάνοιμι κἄν μελήσας	θανεῖν με δεῖ, κἄν μὴ θέλω	θανεῖν με δεῖ κἄκοντα
<i>εἰς ἑαυτὸν κστ' (= 48 West), φ. 14rv</i> στ. 1 ὄτ' εἰς με Βάκχος ἔλθη	ὄτ' εἰς με Βάκχος ἔλθη	ὅταν ὁ βάκχος εἰσέλθη	ὅταν ὁ Βάκχος ἔσέλθη
<i>εἰς τοὺς ἑαυτοῦ ἔρωτας λβ' (= 14 West), φ. 17rv</i> στ. 3 κυματῶδες στ. 18 αἰεὶ κ' ἔρωτες;	κυματῶδες αἰεὶ κ' ἔρωτες;	ἡμαθῶδες αἰεὶ κηρωθεῖς	ἡμαθῶδες αἰεὶ κηρωθῆς
<i>εἰς τὸ ἔαρ λζ' (= 46 West), φφ. 18v -19</i> στ. 8 δινοῦνται	δινοῦνται	δονοῦνται	δονοῦνται
<i>εἰς ἑαυτὸν λθ' (= 50 West), φ. 19rv</i> στ. 9 φιλοπαίγμων στ. 23 γέγηθα	φιλοπαίγμων γέγηθα	λυσιπαίγμων τέρπομαι	λυσιπαίγμων τέρπομαι
<i>εἰς συμπόσιον μα' (= 38 West), φ. 20rv</i> στ. 23 (μετὰ τῶν καλῶν ἐφήβων)	(μετὰ τῶν καλῶν ἐφήβων) suppl. Barnes et Hunter acc.	v. 23 om.	v. 23 om.

<i>Hunter</i>	<i>Barnes</i>	<i>ed. princeps</i>	<i>Baxter</i>
<i>εἰς δίσκον ἔχοντ'</i> <i>Ἀφροδίτην νά'</i> (= 57 West), φφ. 23-24			
στ. 12 <i>ἀλαλημένη δ' ἐπ' αὐτή</i>	<i>ἀλαλημένη δ' ἐπ' αὐτή</i>	<i>ἀλαλημένη δ' ἐπ' αὐτά</i>	<i>ἀλαλημένη δ' ἐπ' ἀκτᾶ</i>
στ. 25 <i>δολεροὶ νέον μέτωπον</i>	<i>δολεροὶ νέον μέτωπον</i>	<i>δολερόν νόον μερόπων</i>	<i>δολερόν νόον μ' ἐρώντων</i>
<i>εἰς ἑαυτόν νγ'</i> (= 53 West), φφ. 24v-25			
στ. 10 <i>δῶρον</i>	<i>δῶρον</i>	<i>ροῖαν</i>	<i>ροῖαν</i>
<i>ἐπιλήνιος ὕμνος νδ'</i> (= 59 West), φ. 25rν			
στ. 15 <i>μεθυσθεῖς ὅτι πίνειν δεῖ μετρίως νζ'</i> (= 356 PMG), φ. 26	<i>μεθυσθεῖς</i>	<i>ἐλυσθεῖς</i>	<i>ἐλυθεῖς</i>
στ. 5 <i>ὕβρισιώσαν</i>	<i>ὕβρισιώσαν</i>	<i>ὡς ἂν ὕβρισιώσαν</i>	<i>ὡς ἀνυβριστι</i>
στ. 6 <i>φρένας δεῦε Βασσάρησιν</i>	<i>φρένα δεῦε Βασσάρησιν</i>	<i>ἀναδευβασσαρήσω</i>	<i>ἀναδεύων βασσαρήσω</i>
<i>πρὸς αὐθάδη παρθένον νθ'</i> (= 417 PMG), φ. 26rν			
στ. 12 <i>ἐπεμβατεύειν</i>	<i>ἐπεμβατεύειν</i>	<i>ἐπεμβάτην</i>	<i>ἐπεμβάτην</i>

Οἱ παραπάνω περιπτώσεις εἶναι οἱ πιὸ ἐνδεικτικές. Ἐπίσης ὁ Hunter ἔχει ἀντιγράψει ἀπὸ τὸν Barnes χωρὶς καμιά ἀπόκλιση τὸν τίτλο κάθε ὠδῆς. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι δὲν εἶναι λίγες οἱ περιπτώσεις κατὰ τὶς ὁποῖες ὁ τίτλος αὐτὸς διαφέρει ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ὁ Baxter ἔχει δώσει στὴν ἴδια ὠδή: π.χ. *εἰς Ἄττιν ιγ'* (= 12 West) Barnes Hunter ≠ *εἰς ἑαυτόν* Baxter, *πρὸς τὸν ζωγράφον περὶ τῆς ἑαυτοῦ ἐρωμένης κη'* (= 16 West) Barnes Hunter ≠ *εἰς τὴν ἑαυτοῦ Ἔταιραν* (sic) Baxter, *ἔτι πρὸς τὸν ζωγράφον περὶ τοῦ ἐρωμένου ἑαυτοῦ τοῦ Βαθύλλου κθ'* (= 17 West) Barnes Hunter ≠ *εἰς Βάθυλλον* Baxter, κτλ.

Κάποιες φορὲς ἀποκλίνει ὁ Hunter ἀπὸ τὸν Barnes: π.χ. φ. 6 *εἰς λύραν α'* (= 23 West) στ. 3 *ἄ βάρβιτος* (ἢ *βάρβιτος* Barnes), στ. 6 *τὰν λύραν* (τὴν *λύρην* Barnes), στ. 8 *λύρα* (*λύρη* Barnes), φ. 6rν *εἰς γυναῖκας β'* (= 24 West) στ. 10 *ἀπασᾶν* (*ἀπασέων* Barnes), φφ. 9v-10 *εἰς ἔρωτα κήρινον ι'* (= 11 West) στ. 2 *νεανίας* (*νεηνίης* Barnes), φ. 21v *εἰς τὸ ἑαυτοῦ ὄνειρον μδ'* (= 30 West) στ. 10 *συνδηθῆναι* (sic) (*συνδεθῆναι* Barnes), φφ. 21v-22 *εἰς τὰ ἔρωτος βέλη με'* (= 28 West) στ. 10 *ἠῦλιζ'* (sic) (*ἠυτέλιζ'* Barnes), φφ. 26v-27 *εἰς χρυσόν ξα'* (= 58 W.) στ. 25 *λύρην δὲ χρυσόπαστην* (sic) (*λύρην τε χρυσόπαστον* Barnes), κτλ. Ὁ Hunter ἐδῶ εἴτε χρησιμοποιοεῖ

δωρικούς τύπους χωρίς να συντρέχει ιδιαίτερος λόγος, είτε απορρίπτει τους έπικούς - ιωνικούς, είτε εμφανίζει αμάρτυρους τύπους. Γενικά, ή προσπάθειά του να «βελτιώσει» τὸ κείμενο τοῦ Barnes δὲν ἀποδίδει καὶ τὸ ἀποτέλεσμα παραμένει σαφῶς κατώτερο τοῦ κειμένου ποὺ ἀντιγράφει.

Ἡ ὠδή στὸ φ. 28γν ἔχει γραφεῖ χάριν παιδιᾶς καὶ παρουσιάζει περιληπτικὰ τὰ βασικότερα θέματα τῆς ἀνακρεοντείου ποιήσεως. Τὴν παραθέτω: Ἐγὼ μὲν ληρώδης ἡμῖν / πολλὰ δ' ἦδον πρὸς τὰν λύραν· / ἀναμέλψαμεν δὲ Βάκχον / ἀναμέλψαμέν τ' Ἔρωτα. / ὅτε δὲ Βάκχον μαίνοντα / ἄδομαι, θέλω μανῆναι. / ὅτε καὶ Ἔρωσ με τύπτει, / εὐθέως θέλω φιλήσαι. / ἔρωτας ἐν Ἀθήναις εἶχον, / ἔρωτας ἐν Κορίνθῳ ἔμοι· / Λέσβος ἔβαλλ' ἐμὸν ἦτορ / Δωρίας δ' ἔχω ἑταίρας. / ἐγὼ Τῆϊος μὲν εἶμι, / αὐταῖς δὲ γράφω τὰ μέλη / Ἰάσι. Ἴων μὲν εἶμι, / εἶμι καὶ Δωρίαις ὡς Δωριεὺς / (φ. 28ν) τοῦτο μικρόν. ἐγὼ πάντα / πρὸς ἑταίραν εἶναι θέλω. / χαίροντες οὖν ἐμοί, ἀνάγκα / οὐδέν μοι καὶ ὑμῖν (sic) ἔστω· / παρὰ τοῦ μαίνοντος στίχους / παρὰ τοῦ ἐρῶντος, φίλοι, / νόμους εὐρεῖν οὐ δύνασθε.

Τὰ μέτρα εἶναι περιέργα καὶ τὸ κείμενο γεμάτο λάθη (π.χ. στ. 6 μαινῆναι, στ. 12 Δωρέας, στ. 15 Ἴων, στ. 16 Δώραις, Δωρεύς, στ. 20 καὶ ὑμῖν ἀντὶ χ' ὑμῖν, στ. 23 εὐρεῖν, δυνᾶσθε). Ἀρκετὲς φράσεις ἔχουν μεταφερθεῖ αὐτούσια ἀπὸ τὰ Ἀνακρεόντεια (π.χ. στ. 6 θέλω μανῆναι = 12.12 West, στ. 8 θέλω φιλήσαι = 13.1 West, στ. 9-12 ≈ 14.7 κ.έ. West, στ. 20 ≈ 40.6 West, κτλ.).

Ἡ ἔκδοση τοῦ Hunter δὲν ἔχει καμιά ἀξία γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου τῶν Ἀνακρεοντείων. Ἡ μόνη τῆς ἀξία εἶναι ὅτι μαζί μὲ ἄλλες ἐκδόσεις τῆς ἴδιας περίπου ἐποχῆς (πρβ. M. L. West, *Carmina Anacreontea*, Στουτγάρδη - Λειψία, Teubner, ²1993, σ. xxii) μάς δείχνει τὸ μέγεθος τοῦ ἐνδιαφέροντος ποὺ ὑπῆρχε στὴ Δ. Εὐρώπῃ τὸν 18ο αἰ. γιὰ τὸν Τῆϊο μονωδό.

Ἀκαδημία Ἀθηνῶν
Κέντρον Ἑρεύνης
τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς Γραμματείας

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΡΟΖΟΚΟΚΗ

«ΩΣ ΝΥΜΦΗΝ ΚΑΤΕΚΟΣΜΗΣΕ ΜΕ ΚΟΣΜΩ»

(Παπαδιαμάντης 3.79.2-23)

Στις 24 Ὀκτωβρίου τοῦ 1973, ὡς μετεκπαιδευόμενος στὸ Διδασκαλεῖο Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, δίδαξα στὴν Ἑκτη Πρακτικοῦ τοῦ Βαρβακείου

Τὸ κείμενο αὐτὸ εἶναι δίδυμο μὲ τὸ «Θύτης (Παπαδιαμάντης 3.79.16)», περ. *Ἡ Μελέτη* (τοῦ ΣΩΒ), τ. Γ', 2006, 239-248.

Γυμνασίου τῆ «Γλυκοφιλοῦσα» τοῦ Παπαδιαμάντη. Ἐκεῖνη τῆ, σχεδὸν ἀσθματική, διδασκαλία, τῆ μετέφερα ἀργότερα σὲ γραπτὴ μορφή. Ἐντιγράφω ἓνα μικρὸ τμήμα τῆς: «Παρ' ὄλα αὐτά, θὰ ἦταν λάθος νὰ πιστέψουμε πὼς ὁ Παπαδιαμάντης, στὶς σελίδες τουλάχιστον αὐτές, παραδίδεται στὴν κυριαρχία τοῦ θανάτου. Ὅταν ἡ θεια-Ἄρετὼ προσφέρει στὸν παπα-Μπεφάνη τὸ νυφικὸ τῆς πεθαμένης νιόπαντρης κόρης τῆς, κι ὁ ἱερέας τὸ κάνει στιχάριον καὶ ἐπιτραχήλιον καὶ ἐπιμάνικα καὶ φαιλόνιον, ὁ θάνατος εἶναι κιόλας θανατωμένος. Ὁ γάμος συνεχίζεται. “Ἄρα ἀπολείπεται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ”».¹

Ἔστερα ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια ὁ κ. Γκὺ Σωνιέ, σὲ βιβλιοκρισία γιὰ τὴ διδακτορικὴ διατριβὴ τῆς κ. Γ. Φαρίνου-Μαλαματάρη, ἰσχυρίστηκε ὅτι «μιὰ παρακολούθηση τῆς ἐξέλιξης τῶν μοτίβων [τῆς “Γλυκοφιλοῦσας”] δείχνει ξεκάθαρα μιὰ διπλὴ πορεία πρὸς τὸν θάνατο, καὶ πιὸ συγκεκριμένα τὴν τόσο συνηθισμένη στὸν Παπαδιαμάντη μετατροπὴ τῆς καλῆς καὶ προστατευτικῆς μάνας σὲ κακὴ μάνα, πού σκοτώνει: ἡ περιπέτεια τῆς Ἄρετῶς καὶ τῆς κόρης τῆς ἐπαναλαμβάνει, στὸν ἀνθρώπινο τομέα, καὶ ἐπιβεβαιώνει, τὴν περιγραφὴ τῆς ἀμφίσημης Παναγίας (...).»²

Ὅσα διατείνεται ὁ κ. Σωνιέ μὲ ὑποχρέωσαν νὰ ξαναγυρίσω στὴ «Γλυκοφιλοῦσα» καὶ νὰ ἐπαναλάβω ὅ,τι ἔγραψα τὸ 1976: «Δὲν διακρίνω λοιπὸν στὴ “Γλυκοφιλοῦσα” ὅσα βλέπει ὁ κ. Saunier καί, προπάντων, πούθενά δὲν μπορῶ νὰ δῶ τὴ “διπλὴ πορεία ἀπὸ τὴ ζωὴ πρὸς τὸ θάνατο”. Ἀπεναντίας, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης, ὅταν γράφει ὅτι ἡ θεια-Ἄρετὼ ἀφιερώνει στὴν Παναγία τὴ νυφικὴ στολὴ τῆς πεθαμένης κόρης τῆς, δείχνει ὅτι ὁ θάνατος ὀδεύει πρὸς τὴ ζωὴ – καὶ εἶναι ἄλλο θέμα ἂν ἐμεῖς πιστεύουμε ὡς δυνατὴ μιὰ τέτοια πορεία».³

Προτοῦ συνεχίσω τὸν παράλληλο μονόλογό μου, πού θὰ ἔλεγε ὁ Σεφέρης, ὑπενθυμίζω τὴν παπαδιαμαντικὴ περικοπή: (...) ἡ θεια-Ἄρετὼ (...) ἔλαβε τὰ στέφανα τοῦ γάμου, ἔκοψε καὶ μέρος ἀπὸ τοὺς «φωτεινοὺς χιτῶνας» καὶ τὰ «κουκούλια ἀγαλλιᾶσεως» τοῦ μικροῦ, καὶ τὰ ἔφερεν

1. Βλ. Α. Κούσουλα - Χ. Μηλιώνη - Γ. Δ. Παγανού - Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλου, *Νεοελληνικά. Διδακτικά δοκίμια γιὰ τὸ Λύκειο*, Ἀθήνα, Παπαζήσης, 1976 (β' ἔκδ. συμπληρωμένη 1981). Τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴ σ. 216. Ἡ φράση «κι ὁ ἱερέας τὸ κάνει στιχάριον» δὲν εἶναι ἀκριβής: ἡ μεταποίησις τῆς στολῆς ἔχει γίνῃ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ θεια Ἄρετῶ. Πρῶτος διατύπωσε τὴ γνώμη ὅτι ὁ μετασχηματισμὸς τῆς φορεσιᾶς σὲ ἱερατικὴ στολὴ συμβολίζει τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸν θάνατο στὴ ζωὴ καὶ «ἄρα ἀπολείπεται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ» (Πρὸς Ἑβραίους 4,9) ὁ Κώστας Γανωτής.

2. Guy Saunier, «Μία καθαρὰ λογοτεχνικὴ προσέγγιση τοῦ Παπαδιαμάντη», *Διαβάζω* 184 (3.2.1988) 85-88. Τὸ παράθεμα ἀπὸ τὴ σ. 87. Ἡ διατριβὴ τῆς κ. Γ. Φαρίνου-Μαλαματάρη *Ἀφηγηματικὲς τεχνικὲς στὸν Παπαδιαμάντη (1887-1910)* ἐκδόθηκε τὸ 1987 («Κέδρος»).

3. Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, «Ἀναιρετικὸς ἢ ἡ φωνὴ τῶν πραγμάτων», *Παλίμψηστον* 9/10 (Δεκ. 1989 - Ἰούνιος 1990) 137.

ἀφιέρωμα εἰς τὸν ναῖσκον τῆς Παναγίας. Ἔλαβε καὶ τὴν μεταξωτὴν χρυσοκέντητον νυμφικὴν στολὴν τῆς ἄμοιρης, καὶ τὴν προσέφερεν ὅλην εἰς τὸν παπα-Μπεφάνην, τὸν συνήθη ἱερουργὸν τοῦ παρεκκλησίου. Καὶ τὸ μὲν κόκκινον ἐκ μεταξωτῆς σκέπης ὑποκάμισον μὲ τὴν τραχηλιὰν καὶ τὰ μανίκια κεντητὰ ἐκ χρυσοῦ, τὰ ἔκαμε στιχάριον, διὰ νὰ τὸ φορῇ ὁ ἱερεὺς ποδηῆρες, ὅταν προσφέρῃ τὰς λογικὰς θυσίας. Τὸ δὲ ποδογύρι τοῦ φουστάνιου, ὀλόχρυσον, τρεῖς σπιθαμὰς παρὰ δύο δάκτυλα πλατύ, μὲ ἀδράς ἐκ χρυσοῦ κλάρας καὶ μὲ ἄνθη, τὸ ἔκαμεν ἐπιτραχήλιον, διὰ νὰ τὸ φορῇ ὁ λειτουργὸς τὰς καλὰς ἡμέρας. Τὴν δὲ χρυσοῦν ζώνην μὲ τὰ ἀργυρὰ τορευτὰ καὶ ἀμυγδαλωτὰ τσαπράκια, τὴν ἔκαμε περιζώνιον, διὰ νὰ τὸ ζώνεται ὁ ἱεροφάντης περὶ τὴν ὄσφύν του. Καὶ τὰ χρυσοῦφαντα προμάνικα τοῦ βαβουκλιοῦ, τὰ ἀναδιπλούμενα περὶ τὰς ὠλένας τῶν νυμφῶν, τὰ ἔκαμεν ἐπιμάνικα, διὰ νὰ συστέλλῃ ὁ θύτης τοὺς καρπούς τῶν χειρῶν του, ὅταν ἐν φόβῳ ἔμελλε νὰ προσφέρῃ τὰ ἅγια. Καὶ τὸ ὠραῖον πολύπτυχον φόρεμα, τὸ χαρένιο μὲ τὸ γλυκὺ βυσσινὸ χρώμα, καὶ τὸ ὁποῖον ἔκαμεν νεράνερά εἰς τὸ βλέμμα, τὸ ἔκαμε φαιλόνιον διὰ νὰ σκέπη ὁ ἱερεὺς τὰ νῶτα καὶ τὸ στέρνον του, ὅταν ἴσταται ἐνώπιον τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου. Καὶ ὅλην αὐτὴν τὴν ἀλλαξιὰν τῶν ἱερῶν ἀμφίων, τὴν εἶχε προσφέρει εἰς τὸν παπα-Μπεφάνην, τὸν συχνὸν λειτουργὸν καὶ σχεδὸν ἐφημέριον τοῦ μικροῦ βορεινοῦ παρεκκλησίου (Ἄπαντα, 3.79.2-23).

Ὁ κ. Σωνιὲ ἀνανέωσε τὸν δικό του παράλληλο μόνολογο μὲ τὸ δεκαπεντασέλιδο κείμενο «Ἡ Γλυκοφιλοῦσα», πρῶτο τμήμα τοῦ μελετήματος «Ἀνορθόδοξα». Παραθέτω τὸ μέρος ποὺ σχετίζεται μὲ τὴ μεταποιημένη νυφικὴ στολή:

«Ἀλλὰ τὸ τέταρτο τμήμα περιέχει ἀκόμα ἓνα ἐπεισόδιο: ἡ Ἄρετῶ φέρνει στὸ ναὸ τὰ στέφανα τοῦ γάμου καὶ τὰ βαπτιστικά τοῦ νεκροῦ μωροῦ, καὶ κυρίως φτιάχνει μὲ τὸ νυφικὸ τῆς νεκρῆς κόρης τῆς ἄμφια γιὰ τὸν παπα-Μπεφάνην. Ὁ Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος βλέπει σ' αὐτὴ τὴ χειρονομία μιὰ κίνηση ἀπὸ τὸ θάνατο στὴ ζωὴ. Αὐτὸ πιθανὸ ν' ἀληθεύει ἀπὸ θεολογικὴ ἄποψη. Στὸ λογοτεχνικὸ ἐπίπεδο ὅμως, μόνο τὸ ὄνομα τοῦ παπᾶ (Ἐπιφάνιος) μοιάζει νὰ τὸ ἐπιβεβαιώνει: ἡ ἐορτὴ τῶν Φώτων, στὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη, φαίνεται πὼς εἶναι ἡ μόνη περίπτωση κατὰ τὴν ὁποία εἶναι ἐφικτὴ λογοτεχνικὰ ἡ ἀφήγηση τῆς νίκης πάνω στὴ μητρικὴ ἄβυσσο, ἐπειδὴ ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἀγιάζεται τὸ νερὸ καὶ γίνεται νερὸ τοῦ Πατέρα. Κατὰ τ' ἄλλα τὸ τελικὸ ἐπεισόδιο ἐπαναλαμβάνει, τουλάχιστον ἐν μέρει, τὰ δύο προηγούμενα. Ἡ πράξη τῆς Ἄρετῶς ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα συμβολικὴ θηλυκοποίησι τοῦ παπᾶ, καὶ δυὸ λέξεις ποὺ διαλέγει ὁ ἀφηγητὴς γιὰ νὰ κατονομάσει τὸν παπᾶ καὶ τὴν Ἄγια Τράπεζα: “ὁ θύτης” (ἡ λέξις εἶναι ἐξαιρετικὰ σπάνια στὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη) καὶ “ἐνώπιον τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου” ὑπονοοῦν τὴ θανάτωσι.

“Ὡστε στὸ πρόσωπο τοῦ παπᾶ διαγράφεται ἀμυδρὰ καὶ τρίτη θηλυκὴ μορφή, ἐπίσης ἅγια, ἐπίσης φόνισσα».⁴

Τὸ θέμα τῆς «θανάτωσης» συζητεῖται στὸ μελέτημα «Θύτης». Ἐδῶ ἐπιχειρεῖται ὁ ἔλεγχος δύο ἄλλων σημείων τοῦ σχολίου ποὺ παρέθεσα. Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ γνώμη τοῦ κ. Σωνιᾶ ὅτι ἡ θεολογικὴ σκέψη τοῦ Παπαδιαμάντη στὸ ἐπίδικο τμήμα τῆς «Γλυκοφιλούσας» δὲν ἔχει, πλὴν ἐνός, λογοτεχνικὰ ἐρείσματα, καὶ τὸ δεύτερο ἡ ἀπόφασή του ὅτι ἡ μετατροπὴ τῆς νυφικῆς στολῆς σὲ ἄμφια ὑποδηλώνει «συμβολικὴ θηλυκοποίηση τοῦ παπᾶ».

Τὸ σχόλιο τοῦ κ. Σωνιᾶ ἐπιτρέπει τὸ συμπέρασμα ὅτι ἀπὸ τὸ παπαδιαμαντικὸ κείμενο, μὲ τὴν ἐξάιρεση τοῦ ὀνόματος Μπεφάνης, ἡ ἀπουσιάζουν ἐντελῶς ἄλλα ἴχνη ἐκκλησιαστικοῦ λόγου ἢ ὑπάρχουν ἄλλα εἶναι ἀδρανῆ γιὰ τὴ λογοτεχνία, κενὰ κελύφη.

Τὴν πρώτη ἐκδοχὴ, τῆς ἀπουσίας, τὴν ἀκυρώνει ἡ ἀπλὴ καὶ στεγνὴ παράθεση τῶν στοιχείων: «φωτεινοὺς χιτῶνας», «κουκούλια ἀγαλλιᾶσεως» (τὰ εἰσαγωγικὰ τοῦ Παπαδιαμάντη), ἱερουργόν, στιχάριον, ἱερεὺς, λογικὰς θυσίας, ἐπιτραχήλιον, περιζώνιον, ζώνεται, ἱεροφάντης, ὀσφύν, ἐπιμάνικα, θύτης, ἐν φόβῳ προσφέρει τὰ ἅγια, φαιλόνιον, ἱερεὺς, ἱεροῦ θυσιαστηρίου, ἱερῶν ἀμφίων, λειτουργὸν ἐφημέριον.

Κατάσπαρτοι, λοιπόν, οἱ εἵκοσι δύο τυπογραφικοὶ στίχοι τοῦ παπαδιαμαντικοῦ κειμένου ἀπὸ λέξεις τῆς Λειτουργικῆς. Καὶ δὲν πρόκειται φυσικὰ γιὰ τεχνικοὺς ὄρους ἢ ἀπλὰ διακοσμητικὰ στοιχεῖα. Ὁλόκληρη σχεδὸν ἡ παρερμηνευμένη παράγραφος τῆς «Γλυκοφιλούσας» ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸ *Εὐχολόγιον τὸ Μέγα*:

«Καὶ ὁ ἱερεὺς δὲ οὕτως ἐνδύεται· Λαβὼν τὸ Στοιχάριον, ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρί, καὶ προσκυνήσας τρίτον κατὰ ἀνατολάς, ὡς εἴρηται, σφραγίζων αὐτό, λέγει·

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, πάντοτε· νῦν, καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Εἶτα ἐνδύεται αὐτό, λέγων·

Ἄγαλλιᾶσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με· ὡς νυμφίῳ περιέθηκέ μοι μίτραν, καὶ ὡς νύμφῃν κατεκόσμησέ με κόσμῳ».⁵

Ἐδῶ, στὴ «Γλυκοφιλοῦσα», ἡ νυφικὴ στολὴ δὲν εἶναι εἰκόνα τῆς φθορᾶς στὸ ἄλώνι τοῦ χάρου.⁶ Τὸ κόκκινον ἐκ μεταξωτῆς σκέπης ὑποκάμι-

4. Guy (Michel) Saunier, *Ἐωσφόρος καὶ ἄβυσσος. Ὁ προσωπικὸς μύθος τοῦ Παπαδιαμάντη*, Ἀθήνα, Ἔγγρα, 2001, σ. 315.

5. Ἡ ἀραιογράφηση δική μου. Τὸ χωρίο «ὡς νυμφίῳ ... κόσμῳ» ἀπὸ τὸν *Ἠσαΐα* 61,10.

6. Βλ. «Τὸ μυρολόγι τῆς φώκιας»: *Εἰς τὸ ἄλώνι ἐκεῖνο τοῦ χάρου* (4.297.17-18) καὶ *λείψανα ἀπὸ χρυσῆς γόβης ἢ χρυσοκέντητα ὑποκάμισα νεαρῶν γυναικῶν, συνταφέντα ποτὲ*

σον, τὸ ὀλόχρυσον ποδογύρι, ἢ χρυσὴ ζώνη, τὰ ἀργυρὰ τσαπράκια, τὰ χρυσοῦφαντα προμάνικα, τὸ χαρένιο βυσσινὶ φόρεμα εἶναι ὁ κόσμος τῆς νύμφης Ἀλεξανδρῶς, ποὺ μεταποιεῖται γιὰ νὰ κατακοσμήσει τὸν ἱερέα τῆς Γλυκοφιλοῦσης.

Στὸ Εὐχολόγιο τὸ Μέγα, λοιπόν, βρίσκεται ὁ πυρήνας ἢ τὸ ἀρχικὸ κύτταρο⁷ – ἢ βαθεῖα δομή, ποὺ θὰ ἔλεγε ἴσως ἡ μετασχηματιστικὴ γλωσσολογία – τῆς παπαδιαμαντικῆς παραγράφου. Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ ἐπαναλάβω ὅ,τι ἔγραψα καὶ στὸν «Θύτην», ὅτι δηλαδὴ ἡ περιγραφή τῆς ἔνδυσης τοῦ ἱερέα, τὸ κέντρο τῆς παραγράφου ἂν ὄχι καὶ τοῦ διηγήματος, ἐξεικονίζει συνεσταλμένως τὴν τέλεση τῆς θείας Λειτουργίας, μὲ τρόπο ἀνεπανάληπτο στὴ νεοελληνικὴ πεζογραφία.

Ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα· καὶ δὲ φαντάζομαι νὰ ὑπάρχει λιβανισμένος ἀναγνώστης τοῦ Παπαδιαμάντη, ποὺ νὰ μὴν ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἡ νυφικὴ στολὴ τῆς Ἀλεξανδρῶς, ἀκριβῶς χάρη στὴ μετατροπὴ της, παραμένει γαμήλια μέσα στὸ ὑπαινικτικὰ τελεσιουργούμενο μυστήριό τῆς Εὐχαριστίας.

Ἀτελέσφορα κλείνει τὰ μάτια ὁ κ. Σωνιῆ στὴ μαρμαρυγὴ τοῦ Λειτουργικοῦ λεξιλογίου καὶ ἄδικα γαντζώνεται στὸ ὄνομα Μπεφάνης γιὰ νὰ ὑπεκφύγει ἀπὸ τὴν παπαδιαμαντικὴ πραγματικότητα. Ἀτελέσφορα καὶ ἄδικα, γιατί, ὅταν λησμονοῦμε τὸν ἐκκλησιασμὸ τοῦ Παπαδιαμάντη, εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ βέβαιο πὼς ἔχουμε χάσει τὸ κλειδί τῆς κεντρικῆς πύλης.

Ἄναρωτιέμαι ἂν χρειάζεται, ὕστερα ἀπὸ τὸν στίχο τοῦ Ἡσαΐα, νὰ ἐπιχειρηθεῖ ἀνασκευὴ τῆς θεωρίας τοῦ κ. Α. Κανιαμοῦ, μεταπτυχιακοῦ μαθητῆ τοῦ κ. Σωνιῆ, γιὰ τὴ «συμβολικὴ θηλυκοποίηση τοῦ παπᾶ». Καμιά χρεῖα.

Χαλκίδα

N. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

μαζί των (4.298.14-15).

7. Πρόσεξε ὅτι καὶ τὰ «κουκούλια ἀγαλλιᾶσεως» τοῦ παπαδιαμαντικοῦ κειμένου ἀνταποκρίνονται στὸ «ἀγαλλιᾶσεται» τοῦ Εὐχολογίου, ὅπως ἄλλωστε οἱ «φωτεινοὶ χιτῶνες» στὸν «χιτῶνα εὐφροσύνης».

